

УДК 338.22 : 330.101.541

І.В. Сіра

*Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана***АНАЛІЗ ГАЛУЗЕВИХ ПОТРЕБ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

У статті проведено структурний аналіз видів економічної діяльності з метою виявлення галузей, які потребують державного регулювання та підтримки. Розраховані показники структурних змін по видах економічної діяльності, індекси структурних змін та структурний ефект.

Ключові слова: структура видів економічної діяльності, структурний аналіз, індекс структурних змін, структурний ефект, державне регулювання підприємства.

В статье проведен структурный анализ видов экономической деятельности с целью выявления отраслей, которые нуждаются в государственном регулировании и поддержке. Рассчитаны показатели структурных изменений по видам экономической деятельности, индексы структурных изменений и структурный эффект.

Ключевые слова: структура видов экономической деятельности, структурный анализ, индекс структурных изменений, структурный эффект, государственное регулирование предпринимательства.

In the article the structural analysis of economic activity types is conducted in order to expose industries that need government control and support. Indices of structural changes on the types of economic activity, indices of structural changes and structural effect are calculated.

Key words: structure of economic activity types, structural analysis, index of structural changes, structural effect, government control of enterprise.

Розвиток підприємництва в багатьох країнах світу визначає успіх соціально-економічних перетворень, забезпечує добробут та соціальну стабільність національної економіки. В ефективному розвитку підприємництва зацікавлені всі сектори суспільства, а саме держава, бізнес та населення. Одним із чинників стимулювання розвитку підприємництва є створення сприятливих умов для функціонування підприємств. З метою визначення оптимальних напрямків державного регулювання та підтримки у сфері підприємництва необхідно обґрунтувати, які саме види діяльності повинні підтримуватися з боку держави. Для цього, перш за все, потрібно мати інформацію про частку кожної галузі у валовому внутрішньому продукті та про ефективність структурних змін в економіці в цілому, що спричинені діяльністю суб'єктів господарювання зокрема. Це можна здійснити за допомогою структурного аналізу, а саме розрахунку індексів структурних змін та структурного ефекту. За допомогою зазначених показників можна дослідити внесок кожного з складових елементів структури в загальний результат, зміну співвідношень та пропорцій між ними, а також якість та доцільність структурних змін.

Стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні досліджували відомі вчені, зокрема, З. Варналій, Т. Васильків [1], К. Ващенко, В. Воротін, В. Геєць, С. Дрига [2], Т. Єфіменко, Я. Жаліло [3], Е. Лібанова, І. Манцуров [4] та інші. Основну увагу в зазначених дослідженнях було приділено абсолютним показникам розвитку підприємництва, зокрема кількості підприємств, їх розподілу за регіонами, рівню зайнятості на підприємствах, прибутковості діяльності тощо. Необхідно зазначити, що оцінка розвитку підприємництва базується на аналізі як кількісних, так і якісних показників діяльності підприємств, а тому неможлива без розгляду внутрішніх структурних зрушень.

Підхід до аналізу тенденцій розвитку підприємництва, заснований лише на динаміці кількісних та відносних показників, є актуальним в період стрімкого збільшення кількості господарюючих суб'єктів протягом 1991-2006 роки, а з 2007 року починається етап [5], який характеризується відсутністю кількісного зростання підприємництва, а тому потребує аналізу якісних показників підприємництва.

Мета статті полягає у проведенні структурного аналізу видів економічної діяльності та на основі цього визначення галузей, діяльність яких потребує регулювання та підтримки з боку держави.

Стан національної економіки можна розглядати з погляду соціальної, організаційної, відтворювальної, регіональної і галузевої структури. У нашому дослідженні для аналізу структури підприємництва застосуємо структуру економіки з позиції видів економічної діяльності, яка являє собою співвідношення та пропорції, які відображають взаємозв'язки між окремими галузями національної економіки та її зв'язок із зовнішнім світом. Структура економіки характеризується передусім показниками питомої ваги, яку має той чи інший вид економічної діяльності у системі виробництва, розподілу, обміну та споживання сукупного суспільного продукту, а також матеріальних та трудових витрат тощо.

Про економіку країни, її тип, рівень розвитку продуктивності праці і раціональності міжгалузевих пропорцій роблять висновок зі структури випуску продукції кожним видом економічної діяльності, що являє собою кількісне співвідношення економічно та організаційно відокремлених видів трудової діяльності, галузей, підгалузей, яке склалося в результаті суспільного поділу праці. Галузева структура пов'язана з розподілом засобів виробництва і робочої сили між різними підгалуззями, галузями, народногосподарськими комплексами. Ці пропорції визначаються, з одного боку, структурою кінцевих і проміжних потреб суспільства, а з іншого – технологічним рівнем і природними умовами виробництва [6].

На динаміку ефективності виробництва суттєво впливають структурні процеси в економіці. Структурні зміни в економіці є передумовою економічного зростання, вони стимулюють або стримують економічний розвиток країни. Динаміка економічного зростання національної економіки перебуває в прямій залежності від структури національного виробництва. Формування оптимальних пропорцій виробництва за видами економічної діяльності є одним з важливих аспектів структурування економіки. Прогресивні структурні зміни призводять до прискорення розвитку національної економіки, забезпечують більш ефективний розподіл ресурсів між видами економічної діяльності.

Виходячи з однієї з ознак структури – її ієрархічної побудови, всі види економічної діяльності становлять нижчий рівень структури і є неподільними, а в процесі їх агрегації формують комплексні підсистеми, тобто три агреговані види економічної діяльності: добувні галузі, переробні галузі і сфера послуг. Відповідні розрахунки питомої ваги структури економіки за видами економічної діяльності представлені в табл. 1. При обчисленні і аналізі структури національної економіки для кожної пропорції і співвідношення виділяють структуроутворюючий елемент, який являє собою суму усіх елементів структури, в чому і забезпечується одна з основних ознак структури – цілісність. В нашому дослідженні при розрахунку структури економіки з позиції видів економічної діяльності структуроутворюючим елементом є валовий внутрішній продукт.

Досліджуючи структурні зрушення у період 2001-2010 років, можна визначити, що за аналізований період частка валового внутрішнього продукту добувних галузей у 2010 році в порівнянні з 2001 роком значно зменшилася на 6,6%, в основному, за рахунок суттєвого зменшення частки ВВП сільського господарства на 8,3%. Галузі переробки сировини в кінцеву продукцію, які виробляють суттєву частку валового внутрішнього продукту, впродовж періоду 2009-2010 років також

продемонстрували поступову тенденцію до її зменшення порівняно із 2001 роком на 6,3%. Протилежна ситуація спостерігається у секторі послуг, де частка валового внутрішнього продукту демонструє стійку тенденцію до зростання. Так, рівень структурних змін у 2010 році в порівнянні з 2001 роком у секторі послуг збільшився на 12,9%.

Таблиця 1. Динаміка галузевої структури в Україні протягом 2001-2010 років (% валового внутрішнього продукту)

Вид економічної діяльності	Роки									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Добувні галузі										
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	16,1	14,4	11,9	11,7	10,2	8,4	7,2	7,6	7,8	7,8
Добувна промисловість	4,6	4,9	4,4	3,9	4,5	4,5	4,8	6,3	4,8	6,3
Разом	20,7	19,3	16,3	15,6	14,7	12,9	12,0	13,9	12,6	14,1
Переробні галузі										
Переробна промисловість	19,4	19,8	20,3	20,1	21,9	22,5	22,9	19,1	16,7	16,5
Виробництво, розподіл електроенергії, газу та води	6,1	5,6	5,0	3,9	3,8	3,8	3,5	3,3	3,8	3,5
Будівництво	4,0	3,7	4,2	4,5	4,1	4,3	4,6	3,4	2,5	3,2
Разом	29,5	29,1	29,5	28,5	30,0	30,6	31,0	25,8	23,0	23,2
Сфера послуг										
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів	12,2	12,0	12,9	12,9	14,2	14,1	14,5	15,3	15,3	15,1
Діяльність транспорту за зв'язку	13,4	13,5	14,4	13,4	12,0	11,5	10,7	10,1	11,5	12,1
Освіта	4,9	5,3	5,6	5,1	5,3	5,4	5,0	5,1	5,8	5,7
Охорона здоров'я	3,3	3,6	3,7	3,4	3,5	3,6	3,4	3,4	4,1	4,2
Інші види економічної діяльності	16,0	17,2	17,5	20,9	20,4	21,8	24,3	26,4	27,7	25,6
Разом	49,8	51,6	53,8	55,7	55,4	56,4	57,9	60,3	64,4	62,7
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Розроблено на основі [7; 8].

Слід зазначити, що тенденція до скорочення частки виробничих секторів, зокрема промисловості, у структурі випуску відповідає загальносвітовим тенденціям та поступово наближає структуру економіки України до структури економік високорозвинених країн світу, де превалює саме частка сфери послуг. Однак, якщо більшість європейських країн вже пройшли етап структурних змін і їхні економіки вже набули такого структурного співвідношення, яке насамперед направлене на першочергове задоволення потреб саме внутрішнього ринку, то економіка України в цілому та її найбільша складова – промисловий комплекс – до цього часу не можуть базуватися на потребах внутрішнього ринку, оскільки впродовж усіх років економічного зростання основним рушієм розвитку був саме зовнішній попит [9].

Крім того, якщо для розвинутих країн світу притаманний пріоритетний розвиток високотехнологічних видів економічної діяльності V та VI технологічних укладів та інтелектуальних послуг, то у структурі випуску економіки України впродовж всього періоду 2001-2010 років основними складовими зростання була сфера послуг, і зокрема такі види економічної діяльності, як «Торгівля», «Діяльність транспорту» та «Фінансова діяльність», сумарний внесок яких у 2010 році у приріст частки сфери послуг становив 75,7%.

Наведені дані дають підстави говорити і про відповідний розподіл ресурсів між видами економічної діяльності – чисельності зайнятих працівників, обсягу капіталу тощо (табл. 2).

Таблиця 2. Основні показники діяльності підприємств за видами економічної діяльності у 2010 році

Види економічної діяльності	Показники діяльності				
	Кількість працівників, тис. осіб	Фонд оплати праці, грн.	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Обсяг реалізованої продукції, грн.	Величина капіталу, грн.
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	694,9	11719,8	1413,03	79045,3	72217,2
Промисловість	3062,0	91778,4	2497,82	1067132,3	410801,9
Будівництво	457,8	8206,6	1523,72	86985,6	29499,8
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1260,2	25427,8	1717,20	1516595,7	73694,2
Діяльність готелів та ресторанів	133,6	2029,5	1290,63	12807,3	7830,4
Діяльність транспорту та зв'язку	1059,1	32990,3	2607,80	206129,4	163449,8
Фінансова діяльність	78,1	2354,1	2547,17	160652,9	82200,4
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	846,3	20335,3	2054,22	205102,2	409874,3
Освіта	30,1	558,6	1575,94	1531,1	1453,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	91,7	1608,1	1481,17	6723,8	4387,9
Надання комунальних та індивідуальних послуг	162,7	4289,0	2227,26	16349,8	13406,2
Всього	7885,8	201413,1	2150,83	3359471,6	1269537,7

Розроблено на основі [10; 11].

Дані табл. 2 свідчать про наступний розподіл ресурсів між видами економічної діяльності: 53,4% працюючих зайняті в галузях виробництва, де зосереджено 40,4% капіталу підприємств національної економіки, відповідно у сфері послуг ці показники становлять – 46,6% та 59,6%.

На підставі проведених розрахунків, знайдемо індекси структурних змін, які відбулися за видами економічної діяльності протягом 2001-2010 років, та дослідимо, наскільки були ефективні ці зміни. Для розрахунку індексу структурних змін та структурного ефекту застосуємо методику, запропоновану авторами монографії [12], результати показників представимо в табл. 3.

Таблиця 3. Індекси структурних змін та структурний ефект в Україні протягом 2001-2010 років

Роки	Індекс структурних змін, %	Темп приросту валового внутрішнього продукту, %	Структурний ефект
2001-2002	1,2	10,6	8,8
2002-2003	2,0	18,4	9,2
2003-2004	1,1	29,1	26,5
2004-2005	0,8	27,9	34,9
2005-2006	1,2	23,3	19,4
2006-2007	0,6	32,5	54,2
2007-2008	2,9	31,5	10,9
2008-2009	2,7	-3,7	-1,4
2009-2010	1,1	19,8	18,0

Авторська розробка.

Індекси структурних змін за роками показують середню відсоткову величину зміни питомої ваги випуску продукції за видами економічної діяльності. Так, найбільші зміни в структурі випуску за видами економічної діяльності відбулися протягом 2007-2009 років і становили 2,9 та 2,7%, проте протягом цього періоду темп приросту випуску продукції спочатку збільшився на 31,5%, а потім зменшився на 3,7%. Тобто один відсоток зміни структури призвів до від'ємного структурного ефекту величиною -1,4, що свідчить про неефективні зміни в структурі випуску продукції за видами економічної діяльності в Україні в 2008-2009 роках. В цей період відбулося значне скорочення випуску продукції підприємствами добувної та переробної промисловості на 4,1%, а за цей рахунок збільшилося надання послуг, що мало негативний ефект.

Як видно з таблиці 3, найбільший структурний ефект мав місце протягом 2006-2007 років при найменших змінах в структурі на 0,6% та найбільшому прирості валового внутрішнього продукту на 32,5% і становив 54,2. В цей період в структурі видів економічної діяльності відбулося незначне збільшення випуску добувних та переробних галузей промисловості, що мало позитивний структурний ефект. Взагалі, структурні зрушення – це непередбачуваний процес, котрий на початку супроводжується значними затратами та руйнуваннями, а згодом становленням періоду стабільності, що являється певним поштовхом до нового стрибка економіки. Для підтримання такого непростого процесу слід створити та реалізувати гнучкий механізм, який би сприяв появі ефективних зрушень у економічній системі [13].

Виходячи з вищезазначеного, потрібно відмітити, що позитивними змінами в структурі економіки є розширення діяльності промислових підприємств та сільськогосподарських виробників. Тому державне регулювання повинно спрямовуватися на підтримку, стимулювання, створення сприятливих умов для підприємництва даних видів економічної діяльності.

Висновки. На основі проведеного дослідження структури валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності в Україні протягом 2001-2009 років було встановлено наступне:

1) станом на 2010 рік в структурі економіки 62,7% валового внутрішнього продукту забезпечується підприємствами сфери послуг, в той час як у 2001 році ця сфера займала 49,2% в загальному випуску. Основними складовими зростання структури видів економічної діяльності були «Торгівля», «Діяльність транспорту» та «Фінансова діяльність» сумарний внесок яких у 2010 році у приріст частки сфери послуг становив 75,7%;

2) негативний структурний ефект у 2008-2009 році мав дві основні причини: внутрішня – скорочення промислового та сільськогосподарського виробництва та зовнішня – вплив фінансово-економічної кризи;

3) отримані результати, свідчать про те, що позитивний економічний ефект супроводжується збільшенням частки виробничих галузей у складі валового внутрішнього продукту, а тому державне регулювання повинно сприяти розвитку цих галузей економіки.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
2. Дрига С.Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: монографія / С.Г. Дрига. – К.: 2009. – 459 с.

3. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
4. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / [К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін та ін.] / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – К., 2010. – 240 с.
5. Кашуба Я.М. Аналіз тенденцій розвитку та структури підприємництва в регіонах України [Електронний ресурс] / Я.М. Кашуба // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання / Дніпропетровський державний аграрний університет. – 2011. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=525>
6. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. – М.: Владар, 1993. – 63 с.
7. Валовий внутрішній продукт (щоквартальні показники) 2002–2010 роки [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Осауленко О.Г. Статистичний щорічник України за 2009 рік / О.Г. Осауленко; за ред. О.Г. Осауленка / Державний комітет статистики України. – 2010.
9. Бурбела Т.М. Оцінка структурних чинників розвитку промислового виробництва / Т.М. Бурбела // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – №3 (53). – С. 231–234.
10. Власний капітал за видами економічної діяльності у 2010 році [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Основні показники діяльності підприємств-суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010 році [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Суслов О.П. Структурний аналіз розвитку економіки: монографія / О.П. Суслов, В.К. Галіцин, О.В. Галіцина / Галицька Академія. – Івано-Франківськ: Галицька Академія, 2009. – С. 86.
13. Красильников О. Этапы развития структурного сдвига в экономике / О. Красильников // Современная экономическая теория: проблемы разработки и преподавания. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС. – 2002.

Надійшла до редколегії 1.09.2011